Víte, kdo Vám doma uklízí?

Migrantky a placená práce v domácnosti

Tisková konference, 13.6.2014, CERGE-EI, Politických vězňů 7, Praha 1

Obsah:

1) Práce v domácnosti u nás i ve světě – přehlížená a podceňovaná
2) Příběhy migrantek
3) O mediální kampani „Cizinky na úklid“ a projektu „Rovné šance na prahu českých domácností“
4) Doporučení pro politiky i zaměstnavatele

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

1) Práce v domácnosti – přehlížená a podceňovaná

Placenou práci v domácnosti v současné době vykonává podle statistik Mezinárodní organizace práce minimálně 52 miliónů, ale možná až 100 milionů osob, z nichž valnou většinu tvoří ženy, asi 92%. Proč je v současném západním světě taková poptávka po hospodyních a chůvách? Stále více žen je zaměstnaných a zároveň nemají k dispozici dostatek státních zařízení pro děti. Roste také počet samoživitelek, které jinou možnost než pracovat nemají. Zároveň prarodiče, kteří dříve vypomáhali s výchovou, pracují anebo zkrátka vedou vlastní oddělený aktivní život. Všeobecně se také stupňuje tlak na pracovní výkony a mění se i představy o aktivním volném čase, který rodina nechce trávit péčí o domácnost. Všechny tyto faktory nahrávají zvýšené poptávce po pracovnicích v domácnostech.

Placenou práci v domácnosti vykonávají nejčastěji ženy-migrantky (přestože se samozřejmě například v České republice jako pomocnice v domácnosti živí i Češky). Mnohé ženy z Jihu / Východu směřují na Sever / Západ, aby pokryly tamní pracovní nabídky. Jejich odchodem za hranice ovšem vzniká nedostatek peče o jejich vlastní děti, případně seniory, o ty se pak musí starat někdo další, buď z rodiny nebo někdo najatý za peníze vydělané v zahraničí. Ve světe se tak rozvíjí tzv. **globální řetězec péče**.

Emigrace s sebou nese řadu negativních i potenciálně pozitivních rysů. Většina migrantů samozřejmě vydělává peníze s jednou utkvělou myšlenkou: poslat jich alespoň část rodině, která zůstala v rodné zemi a sumy, které takto křižují hranice států, nejsou zanedbatelné. Přesný objem těchto takzvaných **remitencí** se zjistit nedá, ale odborníci odhadují, že do méně rozvinutých zemí proudí tímto způsobem až 300 miliard dolarů ročně. To je dvakrát tolik, než je rozvojová pomoc, kterou těmto zemím poskytují vlády ekonomicky vyspělých států.

Odchodem každého kvalifikovaného člověka ovšem země nejen ztrácí cennou pracovní sílu a svůj vklad do jeho vzdělání, ale především si zadělává na zásadní sociální problémy. Dlouhodobý pobyt jednoho nebo dokonce obou rodičů v cizině sice finančně rodině prospěje, ale může mít vážné negativní dopady na dospívání jejich dětí, které často vyrůstají bez náležitého dozoru, péče a výchovy. Odborníci v tomto smyslu hovoří o tzv. **sociálních sirotcích**, o které se v lepším případě starají prarodiče, v horším končí na ulici nebo v dětských domovech. V tomto smyslu je postavení žen migrantek o poznání komplikovanější, než postavení mužů, u kterých je emigrace za účelem obživy rodiny širší společností vnímána převážně pozitivně, zatímco migrantky jsou vnímány jako krkavčí matky, které selhávají ve své klíčové roli pečovatelky.

Migrantky pracující v domácnosti jsou extrémně zranitelné

Práce v domácnosti s sebou nese mnohá specifika. Především je stále přehlížena a podceňována, protože byla dlouhou dobu považována za „tradičně ženskou“, neplacenou činnost. Jedná se o práci, která je na jednu stranu veřejnou aktivitou, na druhou stranu se odehrává v soukromém prostředí. To znamená, že ač jsou pracovní podmínky určeny zákonem, jejich **kontrola a vymahatelnost práv v praxi je velmi obtížná**. Typické jsou například neplacené přesčasy. Nedodržování pracovních podmínek, ponižování, společenská izolace, ale i fyzické a psychické násilí jsou rizika, která ženám zaměstnaným v domácnostech hrozí. Kamenem úrazu však nejsou tolik samotné výše jmenované

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

hrozby, ale právě velmi omezené šance se bránit v případě, že se stanou skutečností. V tomto smyslu se jako nejhůře kontrolovatelná ukazuje situace neregulérních migrantek.

Neregulérní migrantky žijící a pracující v jedné rodině mají velmi omezené možnosti pro vyjednání lepších pracovních podmínek. Ovšem i ženy s povolením k pobytu se mnohdy bojí ozvat. Nejen v Česku je pobyt vázaný na jednoho zaměstnavatele a pokud o něj přijdou mají – v lepším případě – dva měsíce na to, aby si našly práci novou a vyřídily všechny potřebné papíry. Jinak musí zpět a je zřejmé, že pokud na jejich výdělcích závisí mnohdy celá rodina, vzdělání a budoucnost dětí, jsou ochotny k nejrůznějším „ústupkům“.

Situace v Česku

Česká společnost bohatne a životní úroveň jejích obyvatel se přibližuje té v zemích na Západ od nás. Nabídka služeb ale neroste stejně rychle jako poptávka u nich – mít doma chůvu či uklízečku u nás stále ještě není tak obvyklé a proto není ani tak jednoduché ji najít. Služby tohoto typu nabízejí mj. specializované agentury, které pro majetnější lidi přiváží chůvy například z Filipín, které u nich žijí, uklízí a zajišťují výchovu dětí v angličtině a zároveň – díky jazykové bariéře – splňují nároky na diskrétnost a nevynášejí soukromé informace mimo rodinný kruh. Pečovatelskou práci zde tedy vykonávají jak Češky, tak stále častěji i migrantky. Souhrnná data o tom, kolik cizinek a z jakých zemí pracuje v českých domácnostech zatím bohužel chybí, ale téměř každá cizinka zřejmě prošla – především na počátku svého života v České republice – nějakou formou práce v cizí domácnosti. Přestože zaměstnávání v cizí domácnosti tak už zdaleka není marginálním tématem, je toto téma stále přehlíženo, mimo jiné i českou vládou, politiky a odbory.

Výrazným mezníkem v přístupu k placené práci v cizí domácnosti se stala **Úmluva o pracovnicích v cizích domácnostech**, kterou přijala v červnu 2011 Mezinárodní organizace práce (ILO). Státy, které úmluvu ratifikují, budou muset zajistit dodržování základních pracovních standardů i v této oblasti neformální ekonomiky. **Česká vláda** ji sice vzala formálně na vědomí, **ale odmítla ji předložit k ratifikaci**. Prohlásila, že se jí tento fenomén netýká a není pro nás tudíž relevantní. Své stanovisko pak založila na neúplných statistikách, které uváděly pouze 49 osob pracujících v cizích domácnosti. Samotná úmluva má ovšem také svá omezení, především se netýká těch, kdo pracují na živnostenský list nebo bez dokumentů.

2) Příběhy migrantek aneb co všechno byste měli vědět o své uklízečce (a nechcete se zeptat)

„Já jsem původně učitelka v mateřské školce. Nejsem uklízečka, mám řádné vzdělání. Ale když jsem přišla do Čech, tak jsem nejdříve sháněla práci. Dělala jsem v kuchyni restaurace...Časem jsem začala s úklidem po rodinách. Zařídila jsem si živnostenské oprávnění a myslela si, že jsem svobodnější. Není to ale tak jednoduché, jak jsem si představovala…“ vypráví jednatřicetiletá Nina z Ukrajiny. Nina nechala doma na Ukrajině malou dceru, o kterou se nyní starají její příbuzní. Podobných příběhů se ovšem v našich domácnostech odehrává mnohem více.

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

Jak ukázal výzkum, většina žen, které hlídají naše děti, má sama své vlastní potomky. *„Já se snažím mít toho klučíka ráda, on ke mně přijde a hned se přitulí. Cítí, že ho mám ráda. Ale jeho matka někdy žárlí. Řekla mi, že bych se s ním neměla tolik sbližovat. To je ale těžké, když je celý den v práci. Teď jsem dceři chtěla na Vánoce koupit kožíšek, takový pěkný* jsem *viděla. Když jsem ale byla v obchodě, tak jsem ani nevěděla, jakou velikost potřebuje. Musela jsem volat domů. Vždyť jsem ji půl roku neviděla.(pláč). Ale vím, jaké věci nosí Max (dítě, o které pečuje), vidím jej, jak roste.“* Další příběh z Ukrajiny, tentokráte od dvaatřicetileté Oxany.

Výzkum také potvrdil, že ženy jsou v této pozici velmi zranitelné a mají jen velmi málo možností jak se bránit. *„Minulí zaměstnavatelé si mysleli, že když najmou Ukrajinku, tak že v práci budu dřít jako kůň. Nemohla jsem si vzít žádné volno, nedodržovali pracovní smlouvu. Když jsem si chtěla stěžovat, tak mi odvětili, abych byla jako Ukrajinka vůbec ráda, že bydlím v „civilizaci“. Přitom jsem ze Lvova! Kdybych ztratila práci, měla bych velký problém. Minimálně bych si musela rychle hledat jinou. Kdybych ji nenašla, tak bych ztratila pobyt. V dnešní době ekonomické krize je těžké najít práci pro Čecha, natož pro cizinku. Celá rodina na Ukrajině čeká na moje peníze a já jsem vdova, tudíž jsem za všechny zodpovědná.“* vysvětluje Natalia, která pracuje jako pečovatelka u seniora.

Filipínky Marjorie a Therese přijely do České republiky spolu, práci jim zprostředkovala stejná agentura. Therese je 21 let a pracuje u italsko-české rodiny. *„Pracuju sice tak 10 hodin denně, ale mám volné víkendy a také mám byt – můj zaměstnavatel mi platí pronájem. Takže se mám opravdu dobře – většina mých známých tohle nemá, jsem za to moc vděčná a přesčasy proto neřeším“,* říká o své situaci. Naproti tomu Therese je něco přes třicet a domá má 4 děti – do Čech přijela proto, aby je uživila a zaplatila jim školu. *„Vidíme se každý týden přes Skype, v neděli, kdy mám volno. Jinak pracuju tak od osmi od rána do deseti do večera. Únavné je to hlavně proto, že se svojí zaměstnavatelkou bydlím. Mám sice vlastní pokoj, ale nikdy si doopravdy neodpočinu – i když jsem u sebe, tak slyším, co se děje, někdy na mně zaklepají. Když si chci opravdu odpočinout, musím prostě vypadnout ven,“* říká Therese.

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

3) Kdo jsou Cizinky na úklid? Aneb co jsme se dozvěděli ve virální kampani za práva migrantek

Před rokem jsme stáli před rozhodnutím, jak přilákat pozornost široké veřejnosti k tématu placené práce v domácnosti a k situaci žen-migrantek, které ji často vykonávají. Představy celého týmu složeného ze zástupců reklamní agentury, nevládních organizací a akademiček se poměrně lišily. Na konci dlouhých jednání, návrhů, vizí i jejich různých zpracování stála agentura **Cizinky na úklid**, agentura, která Vám domů zajistí tu nejvhodnější pomocnici a navíc "levně, diskrétně a bez zbytečného papírování" a to klidně "24 hodin denně, 7 dní v týdnu".

Základní myšlenkou naší kampaně bylo zpracovat příběhy, které známe z poradenství i z výzkumu do takové podoby, aby skutečně vzbudily rozruch. Založili jsme tedy fiktivní agenturu, která měla vlastní webové i facebookové stránky, na kterých propagovala levnou výpomoc v domácnosti. **Základem kampaně se staly popisky u jednotlivých žen, které byly nabízeny de facto jako neživé zboží – bezejmenné, vhodné k tomu či onomu, co zrovna zaměstnavatel potřebuje. Použili jsme přitom skutečné příběhy, se kterými jsme se během naší práce setkali** a také příklady z konkrétních webových stránek agentur, které pomocnice v domácnosti nabízí. Ukázalo se, že skutečnost sama je natolik kontroverzní, že si nemusíme při propagaci naší fiktivní agentury nic vymýšlet.

Dne 24. září 2013 zahájila agentura svou propagaci s tím, že za tři týdny spustí svou činnost. Do té doby bylo možné se zaregistrovat a získat 15% slevu. Tváří agentury se stala moderátorka Kateřina Kristelová, která ji veřejně podporovala a propagovala. **Během zmíněných tří týdnů navštívilo webové stránky Cizinky na úklid více než 21.000 lidí a zaregistrovalo se 164 zájemců o pracovnici do jejich domácnosti**. Zprávy o agentuře se objevily v téměř všech médiích a z odkazů na webové a facebookové stránky se stal virál, který se po sociálních sítích sám šířil. Při sdílení na sociálních sítích lidé často diskutovali o tom, jestli je to celé pravda a jestli je něco takového skutečně i v Evropě možné. Právě těchto diskuzí jsme chtěli dosáhnout a odpověď na výše zmíněnou otázku jsme poskytli po třech týdnech, kdy se namísto otevření agentury odhalila její neexistence a spolu s tím i záměr organizátorů. Sezvali jsme zástupce médií a celebrity na večírek, který měl být zahajovací party k otevření agentury - během večírku ale Kateřina Kristelová odhalila, že se jednalo o kampaň za práva migrantek.

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

Během tří týdnů virtuální existence fiktivní agentury se nám podařilo nasbírat více jak 50 různorodých mediálních výstupů a podařilo se nám proto s relativně malými náklady získat velký mediální prostor k otevření diskuze o tématu domácí práce a zaměstnávání migrantek.

Cílem celé kampaně bylo ukázat, že **práce v domácnosti je práce jako každá jiná**. Řídí se stejnými pravidly, vztahuje se na ni zákoník práce. V praxi je ale zatím práce v domácnosti často podceňovaná a podhodnocená. Proto prostřednictvím kampaně apelujeme na zaměstnávající rodiny, aby byly férové ke svým zaměstnankyním. S tímto záměrem jsme sepsali naše **desatero férového zaměstnavatele** (a myslíme tím i zaměstnavatelky), které najdete na stránkách www.pracovnicevdomacnosti.cz společně s instruktážním videem, jak se férovým zaměstnavatelem skutečně stát.

Agentura „Cizinky na úklid“ posloužila jako fiktivní agentura, která měla vyprovokovat širší společenskou diskusi nad tímto, dosud málo viditelným fenoménem. Byla postavena na reálných zkušenostech těchto žen a nabízela výslovně to, co se jinak odehrává nebo může odehrávat ve skutečných domácnostech – a to i v těch českých.

Kampaň agentury Cizinky na úklid byla zrealizována jako součást projektu **“Rovné šance na prahu českých domácností”.** V rámci projektu jsme se věnovali kromě mediální kampaně také následujícím aktivitám:

1) Bezplatnému právnímu a sociálnímu poradenství ženám cizinkám a zároveň i jejich zaměstnavatelům, zkrátka všem, kterých se domácí práce týkají.

2) Vytvoření tematické webové stránky www.pracovnicevdomacnosti.cz shromažďující všechny relevantní informace k tématu pro pracovnice v domácnosti, jejich zaměstnavatele a zaměstnavatelky i širokou veřejnost včetně praktických rad a užitečných kontaktů.

3) Odbornému výzkumu, který zmapoval tuto zatím u nás zcela neprobádanou oblast a poskytl potřebné údaje. Formou dotazníků, terénního šetření a následného výzkumu ekonomických dopadů dané problematiky jsme získali data potřebná jako podklady pro diskuzi o dalším vývoji a nutných legislativních opatřeních.

4) Uspořádali jsme odbornou konferenci s veřejnou prezentací výsledků projektu.

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

4) Doporučení

Desatero férového zaměstnavatele

1. **Práce v domácnosti je práce jako každá jiná.**
   - Řídí se stejnými pravidly, vztahuje se na ni tedy zákoník práce. Práce v domácnosti je často podceňovaná a podhodnocená, buďte féroví ke svým zaměstnankyním.
2. **Uzavřete s pracovnicí v domácnosti písemnou smlouvu v jazyce, kterému rozumí.**
   - Smlouva musí obsahovat: druh a rozsah práce, dobu trvání pracovního poměru, výši mzdy, nárok na dovolenou, místo výkonu práce.
3. **Dohodněte si co nejpodrobněji náplň práce a držte se jí.**
   - Práce v domácnosti je velmi rozmanitá, od úklidu po hlídání dětí, venčení psů, práci na zahradě, mytí oken apod. Je důležité si předem vyjasnit očekávání obou stran a nepožadovat bez souhlasu domácí pracovnice více, než jste si dohodli.
4. **Plaťte dohodnutou mzdu včas a v plné výši, plaťte přesčasy a práci navíc.**
   - Dodržujte smlouvu a její podmínky. Domácí pracovnice je na mzdě závislá a potřebuje ji včas. Za práci navíc vždy řádně zaplaťte, je to práce jako každá jiná.
5. **Zaměstnávejte legálně.**
   - Vyřiďte pracovní povolení, pokud to zákon vyžaduje, informujte úřad práce, plaťte odvody, jinak hrozí migrantce vyhoštění nebo neprodloužení pobytu a stává se kvůli tomu často závislou na tzv. klientech (mafiánech), kterým platí velké částky za obcházení zákona.
6. **Respektujte pracovní dobu, právo na odpočinek, dovolenou a nemocenskou**
   - I pracovnice v domácnosti si potřebuje odpočinout, jet domů za svojí rodinou a léčit se, když je nemocná. Domluvte si dopředu, kdy bude čerpat dovolenou, jak vyřešíte práci ve svátek nebo o víkendu.
7. **Poskytněte pracovní prostředky a ochranné pomůcky, dbejte na bezpečnost práce.**
   - I při práci v domácnosti může dojít k úrazu. Dbejte na bezpečné pracovní prostředí, odpovědnosti nese zaměstnavatel.
8. **Chovejte se slušně a s respektem.**
   - Pracovnice v domácnosti je Vaše zaměstnankyně, přestože pracuje u Vás doma. Respektujte ji, pozdravte se při příchodu, domluvte se na úkolech, které od ní očekáváte. Přijďte včas, když víte, že na Vás čeká, aby mohla jít domů. Poděkujte za její práci, ona Vám poděkuje za Váš respekt.
9. **V případě, že pracovnice bydlí ve Vaší domácnosti, respektujte její soukromí.**
   - Poskytněte jí vlastní pokoj a sociální zařízení, důsledně respektujte pracovní dobu a volný čas. Umožněte jí přístup na internet pro kontakt s rodinou a přáteli. Domluvte si pravidla ohledně stravování a nakupování.

10. **Chovejte se tak, jak byste chtěli, aby se k Vám choval Váš zaměstnavatel.**

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*

Pro politiky a zákonodárce:

1. Odstranění závislosti na zaměstnavateli

Ztráta zaměstnání ve většině případů znamená ztrátu pobytu. Zákon by měl umožnit alespoň 90 denní lhůtu pro nalezení nového zaměstnání při jeho ztrátě, a to bez ohledu na důvod ukončení pracovního poměru. Tato lhůta je nyní stanovena, ale jen při specifických výpovědích, typicky z organizačních důvodů. Pro pracovnice v domácnosti to pro to většinou neplatí. Migrantky proto často zůstávají u zaměstnavatelů i přesto, že vzájemná spolupráce nefunguje a jsou vykořisťovány, protože zkrátka nemají šanci jít jinam – přišly by okamžitě i o povolení k pobytu.

2. Inspekce práce

Domníváme se, že by inspektoráty práce měly otevřeně přijmout odpovědnost a vykonávat kontrolu i zaměstnavatelů fyzických osob v domácnostech. Nyní MPSV odmítá kontroly, protože nemůže prolomit svobodu obydlí, ochranu soukromí. Nicméně existují i jiné možnosti než vstupovat do domácnosti. Například v Irsku si zvou zaměstnavatele na inspektorát a spolupráce je podmíněna sankcí. Inspekce práce by měla být důsledně oddělena od pobytové kontroly, aby se migrantky a migranti nebáli svou situaci řešit.

3. Ratifikace Úmluvy o pracovnicích v cizích domácnostech vydané Mezinárodní organizací práce

Tento dokument neřeší všechny problémy a není sám o sobě všespásný. Domníváme se ale, že by jeho ratifikace minimálně zjednodušila další postup a zpřehlednila situaci jak pro zaměstnavatele, tak pro samotné migrantky.

4. Posílení informovanosti

Zastupitelské úřady před odjezdem do ČR, Ministerstvo vnitra a cizinecká policie při přihlášení k pobytu by měly předávat informace o právech a povinnostech v ČR.

*Dokument vznikl v rámci projektu "**Rovné šance na prahu českých domácností**", financovaného z prostředků Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR, v prioritní ose Sociální integrace a rovné příležitosti. Projekt realizuje **Sdružení pro integraci a migraci** ve spolupráci s organizací Člověk v tísni, Ogilvy&Mather a Národohospodářským ústavem AV ČR.*